

A REFORMÁTUS TANÍTÓKAT ÉRT SÉRELMEK A TRIANON UTÁNI CSEHSZLOVÁKIÁBAN

Petheő Attila¹

Oktatásügy Trianon után

A csehszlovák államhatalom fontos feladatának tartotta a magyar nyelvű oktatás visszafejlesztését, a felsőfokú oktatás terén pedig a teljes leépítést. Az 1919. április 3-án elfogadott 189/1919. sz. törvény adott alapot a kisebbségi iskolák szervezéséhez és fenntartásához. A nyelvtörvény részét alkotta az 1920. február 29-én elfogadott alkotmánynak. A nyelvtörvény 5.§-a az iskolák tanítási nyelvével foglalkozott: kimondta, hogy a nemzetiségi kisebbségek számára szervezett iskolákban az ő nyelvükön tanítanak, és kulturális intézményeik igazgatási nyelve is ugyanaz. Az elemi, a polgári és magániskolákra az 1919. április 3-i törvény volt irányadó, ez háromévi átlagban, legalább 40 iskolakötelest írt elő az elemi iskolák, 400-at a polgári iskolák szervezésénél, az oktatás pedig azon a nyelven folyt, amilyen anyanyelvű tanulókról volt szó. A törvény a polgári iskolák esetében nem kötötte meg a művelődésügyi miniszter kezét. A törvényhez szükséges végrehajtási rendeletet sosem adták ki, ami ártott a magyarságnak.

A középiskolákra és tanítóképzőkre az 1923. június 8-i törvény vonatkozott.² E törvényt azonban sosem alkalmazták, hiszen Szlovákiában külön rendeletnek kellett volna intézkednie az életbelépéséről. Mindez azt jelenti, hogy a tárgyalt területen tulajdonképpen egyedülként a Csehszlovák Köztársaság Alkotmánya lehetett volna a magyarság számára mérvadó, hiszen ez biztosíthatta volna a törvény előtti egyenlőséget.

A református egyház és az állam kapcsolata

Trianon után a csehszlovákiai magyar reformátusság elesett hagyományos oktatási központjától, de az egyház szervezetéből is kiszakadt. 492 református gyülekezet és 3237 rendszeresített lelkészi állás került évszázados történelmi beágyazódottságából az új államalakulatként létrehozott Csehszlovákiához.³ A 223 168 református lélek 449 magyar, 12 vegyes és 31 szlovák nyelvű gyülekezetben élte életét. A békediktátum három református egyházkerületet érintett: a dunántúlit nyugaton, a tiszáninnenit középen és a tiszántúlit keleten.⁴

A vezetők már 1920-ban memorandumot intéztek az államfőhöz, melyben a teológiai főiskola mielőbbi felállításának szükségességét fogalmazták meg. Ennek több változata is volt. Az első, már hiteles példányok 1920. szeptember 8-i dátummal vannak aláírva. Az aláírók a tiszáninneneni kerület elnökei: Pálóczi Czinke István püspök és Lukács Géza főgondnok. Március 31-én meg is érkezett a pozsonyi minisztérium válasza a Memorandumra, melyben leírják, hogy a lelkészképzés kérdésében a minisztérium fenntartja korábbi álláspontját, hogy Csehszlovákiában csak az lehet lelkész, aki az ország területén végezte el a nyolc gimnáziumi

¹ PaedDr. Petheő Attila, PhD. történész. E-mail: petheoa@uj.sk

² Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918-1975. Magvető, Bp., 1977. 52.

³ További adatokat lásd: Szénási Lilla: Trianon hatása az oktatásra és az iskolai katechézisére a Szlovénországi és Kárpátaljai Református Egyházban. In: Somogyi A. (ed.): 12th International Conference of J. Selye University. Theological Section. Conference Proceedings. J. Selye University, Komárno, 2020. 59-68.

⁴ Mgr. Lévai Attila, PhD – ThDr. Somogyi Alfréd, PhD: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története 1918–1938. – 1., Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom, 2015. 17.

osztályt, és érettségizett.⁵ A református tanítók honossági és végzettségük elismerése körüli áldatlan helyzetére leginkább a Református Egyház Egyetemes Konventje nevében 1922 májusában, Czinke István és Lukács Géza által aláírt memorandum mutat rá. Ebben a levélben a kormánytól az 1920. április 9-én kelt, 236-os alkotmánytörvény 1.§ 4. pontjának kiterjesztését kérik a református lelkészekre és tanítókra. Azaz, a hivatalnokokhoz hasonlóan róluk is mondják ki, hogy ha a Csehszlovák Köztársaság területén valós állást töltenek be, minden egyéb feltétel nélkül tekintsék őket az ország állampolgárának.⁶ Ez azért lett volna fontos, mert ősi református felfogás szerint egyházi iskolában „csak felelős, gyakorlattal és megfelelő készségekkel rendelkező személy oktathat”.⁷ Nem volt könnyű feladat a helyükről elmozdított tanítók „pótlása”. A fent hivatkozott törvény szerint tartózkodási hellyel az bír, aki közterheket visel. Ez alá viszont nem tartoznak sem a tanítók, sem a lelkészek, hiszen vagyonuk nincs, illetve sokukat néhány év után új helyre helyezik szolgálatba. A módosítással az állami hivatalnokokkal kerültek volna egy szintre a református lelkészek és tanítók, hiszen az esetükben az állampolgárság létét nem kötik tartózkodási helyhez.

Református iskolaügyi sérelmek

Jeszenszky Lenke losonci tanítónő esetéhez sok hasonló ügy volt, hiszen a teljhatalmú miniszter kormánybiztosa, formanyomtatványon közli 1919 májusában – egy esztendővel a békediktátum ratifikálása előtt – az érintettel, hogy a tanfelügyelő jelentése szerint nem bírja annyira a szlovák nyelvet, hogy szlovák iskolában tanítson, ezért állásából elbocsátják, az illetményét pedig az adott év júliusáig folyósítják. A szlovák nyelvű levélben a panaszaival a magyar állam szerveihez utalják a tanítónőt, de fellebbezésével a minisztériumhoz fordulhat.⁸ A losonci református egyháztanács válaszában igyekezett eloszlatni a tévedéseket, miszerint az oktatási intézményük sosem volt szlovák nyelven oktató intézmény, illetve, hogy szlovák anyanyelvű diákjuk sem volt az elmúlt évtizedekben. Sérelmezik, hogy az állam beleszól az egyház autonómiájába is, hiszen beleszólási lehetősége az egyházon keresztül van módja az állami szerveknek. Az egyház ragaszkodik Jeszenszky Lenkéhez, aki született losonci, ahogy Losonc is magyar város.⁹ A tanfelügyelő második, kézzel írott levelében közli a losonci református iskola igazgatóságával, hogy a megüresedett tanítói állás pályázatát a túrócszentmártoni *Národni Noviny*ban vagy a *Novohradská Stráž*ban hirdessék.¹⁰ 1921-ben Jeszenszky Lenkét felfüggesztették, fizetését beszüntették. Az egyház többször is kérte visszahelyezését, de 1924-ig kevés sikerrel.¹¹ 1924-ben a zólyomi nagyzsúpán elrendelte a fegyelmi eljárás befejezését. A július 23-i fegyelmi tárgyaláson a vádat képviselő államügyész fegyelmi vétség helyett csak kihágás miatt kérte a tanítónő megbüntetését. A fegyelmi válasszmány Jeszenszky Lenkét a legenyhébb büntetésre, megintésre ítélte.¹² A tanítónő ezek után sikerrel vezette a losonci leányegyesületet még az 1930-as években is.

Panzl Emma losonci tanítónőnek 1920. november végén tiltotta meg a további tanítást a losonci tanfelügyelő, mert nem tett hűségkötöt.¹³ A Sörös Béla elleni ügyben tanúként idéz-

⁵ Mgr. Lévai Attila, PhD – ThDr. Somogyi Alfréd, PhD: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története 1918–1938. – 1., Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom, 2015. 40.

⁶ Memorandum a református lelkészek és tanítók állampolgársága ügyében. DREL Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz

⁷ Görözdí Zsolt: Profestáns egyházértelmezés a reformáció századában a jelentősebb egyházi rendtartásokban. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2014. 83.

⁸ Mélyen tisztelt referens úr! DREL Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz

⁹ Mélyen tisztelt referens úr! DREL Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz

¹⁰ Bodicky tanfelügyelő 89. sz. levele. Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz

¹¹ A Barsi Református Egyházmegye 1921., 1922., 1923. és 1924. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvei. Összeállította: Akucs Lajos, Léva, 1925. 171.

¹² Prágai Magyar Hírlap, 1924. VII. 31., III. évf. 172. sz., 5.

¹³ Tanfelügyelő 2291. sz. levele. Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz

ték be, és ebből kiderült, hogy az ekkor huszonkilenc éves pedagógust a továbbiakban is alkalmazták az iskolában ideiglenes tanítóként.¹⁴ Ebből gond is származott, mert Sörös az iskolaszék elnökeként nem tett eleget bejelentési kötelezettségnek, sőt a tanítót eskütételi kötelezéséről sem tájékoztatta. 1922-ben Lábos Zoltán tanítónak tiltották meg az oktatást a hubovái református elemi iskolában, mert nem volt csehszlovák állampolgár.¹⁵ Ugyanezen okból Kömley László tanítónak tizenöt évnyi nagysallói tanítóskodás után vették el a kenyerét.¹⁶ Szalay Pál marcelházi tanítót felmentették állásából csehszlovák állampolgársága nemlétére hivatkozva, kiállított illetékességi bizonyítványát megsemmisítették. 1921-ben a Skolsky Referát elfogadta illetőségi bizonyítványát, és a fizetését kiutalták. Ennek ellenére folyamosított a csehszlovák állampolgárságért, illetve a tanítói oklevelét nosztrifikálták, miután Pozsonyban különbözeti vizsgát tett.¹⁷ A tanfelügyelőségnek írt levele érdekessége, hogy egyik mondatában összeomlásról ír, míg a másikban a magyarul leírt Csehszlovákia szót szlovák írásmóddal jegyzi, illetve a helységneveket is szlovákul használja. Szalay kilencvenhárom gyermeket tanított eredményesen a településen. Munkájával és a honosításért tett lépéseivel olyannyira elégedettek voltak, hogy még a komáromi tanfelügyelő is levelet írt fizetése folyósítása érdekében. A helyi lelkész püspöknek írott levelében arról ír, hogy a kántortanító elvesztése a tanárihiány miatt a hatszáz fős gyülekezetben nagy gondot okozna, mert tisztességet és jó lakhatást ennyi fővel nem tudnak biztosítani. Amennyiben a tanítót elvesztik – jelzi a püspöknek írott levelében Nehézy Károly lelkész –, az iskolát kénytelen lesz az államnak átadni, hiszen úgy biztosan kapnak tanítót.¹⁸

Hasonlóan járt el a hatóság Réthy Gyula tanítóval, aki a Réte-Boldogfa egyházközségben működött mindenki melegegedésére 1911-től, de 1921-ben magyar állampolgárságára hivatkozva kiutasították. Hiába ismerte őt el Réte község helyi illetőségűnek, hiába viselte a közterheket és folyamodott állampolgárságért, hiába tette le a nosztrifikációs vizsgát és a hűségsküt, a miniszter a hozzá érkező falusi küldöttség kérése ellenére 1923 májusában megerősítette döntését.¹⁹ Az oktatásügyi minisztérium referátusa a püspöki hivatal 1924 januárjában kelt levelére – amelyben Réthy szolgálatban hagyását kérte – azt a választ adta, hogy a minisztérium végre (végleg) elutasította a tanító állampolgársági kérelmét.²⁰ Kísérőlevelében a püspök nyomtatékkal kéri ezután a helyi lelkészt, hogy az állásra írjon ki végre pályázatot, mert nincs egyéb megoldás. Sajnos ezt nem tette meg, így 1924. február 15-én az iskolát a hatóság bezáratta.²¹

Ebben az évben küldte meg az egyház az állampolgárságot kérő református tanítók névsorát a minisztériumnak. A listán több mint kétszáz tanító neve szerepel.²² Olyan esetre is volt példa – Réthy Lajos garamvezekényi tanító esetében –, mikor a hivatalnok bizalmasan a végzésre írta – természetesen aláírás nélkül –, hogy abban az esetben, ha a honossági kérvényét még nem adta be a tanító, kérhetik folytatólagos működését, amíg az állampolgárságot meg nem kapja.²³

Még 1923-ban is sérelmek érték a tanítókat a honosítási kérelmek miatt. Bodrogszentesen Móricz Árpádot, aki csak hittant tanított, tiltotta el a nagykaposi tanfelügyelő, mivel illetősége nem volt rendben. Az ügyről a felettes egyházi hatóságot nem értesítet-

¹⁴ Kihallgatási jegyzőkönyv. DREL Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz

¹⁵ Iskolai referátus 376/1922. sz. levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz

¹⁶ Juhász Pál lelkész 580/1922. sz. levele Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz

¹⁷ Szalay Pál 1922. május 15-i levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz

¹⁸ Nehézy Károly lelkész 1922. május 13-i levele. Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz

¹⁹ Réte-Boldogfai egyház vezetőinek 1923. május 30-án kelt levele. Fond: I.2., 1920-28, 4. doboz

²⁰ Biskupskému úradu 5297/I-A 1924. sz. levél. DREL Fond: I.2., 1920-28, 7. doboz

²¹ Főtiszteletű Püspök Úr! 525/1924. sz. levél. DREL Fond: I.2., 1920-28, 7. doboz

²² Honpolgárság adományozását kérték... DREL Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz

²³ Bizalmasan közlöm. 447/1923. sz. alatt. DREL Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz

ték.²⁴ Madaron Gabay Olga Irént és Laky Antalt mentették fel, akik nem bírtak csehszlovák állampolgársággal. Az ő helyükre a hivatal azonnali pályázat kiírását kérte úgy, hogy amennyiben nem lesz jelentkező, az veszélyt jelenthet az iskolára nézve.²⁵ Gabay tanítónőt már 1923. november 30-án elbocsájtották, majd valószínűleg a meghurcolásoknak köszönhetően, kilencévi madari szolgálat után súlyos műtétet kellett rajta végrehajtani Budapesten. Érdekes, hogy az iskolai referátus ukáza ellenére ekkor, 1924. március 4-én az általa tanított osztályok tanulóit a kollégáinak átadta. Ez azt jelenti, hogy a madari egyház az állásában meghagyta. Egyébként a hívek annyira becsülték, hogy a műtét költségeinek egy részét is ők állták adakozásból.²⁶ A tanítók közül a nagysallói, a farnadi, a nagyodi tanítók és a lévai óvónő lettek állásukból felfüggesztve. A lévai óvónő, Dús Ilona ügye azonban rendeződött, hiszen az iskola kérésére megengedték neki a tanítást, csak fizetést nem folyósított számára az állam.²⁷ Hontfüzesgyarmaton Akúcs Árpád tanítót választották meg, aki Sárospatakon végzett, de működését az iskolai referátus betiltotta, majd később ideiglenesen engedélyezte. Ágón a Pápán végzett Szűcs Árpád helyettes tanítását betiltották. Losoncon a Pápán végzett Baka Irma alkalmazása ellen nem emeltek kifogást. Érsekkétyen Sárközi Editet választották tanítónőnek, de az államsegélyt nem folyósították.²⁸

Az állam részéről folyamatos jogfosztásokról érkeznek a hírek ezekben az időkben. A szlovák nyelv tanításának elrendelése – az egyházi hatóság mellőzésével – az iskolaszékek és tanítók köteleességévé tétetett, pedig a református iskolák, egyház semmiféle államsegélyt nem kaptak, sőt egyes tanítók részére az államsegélyt nem folyósították. Általános panasz volt a tankönyvekre is, mely állami kiadványok sem pedagógiai, sem történelmi szempontból nem voltak megfelelőek, mert sértették a magyarságot. A tanfelügyelő azonban Bars megyében elrendelte, hogy csak az állami tankönyvek használhatók. Az espereshelyettes ekkor levélben felháborodva tájékoztatta a püspökhelyettest, hogy a tanfelügyelet fenyegetésekkel bírja rá a református tanítókat, hogy az állami kiadó által kiadott (vagy még ki sem adott), magyar nyelven írott tankönyveket használják. Az egyházi törvények és a tanfelügyelőség között egyensúlyozó tanítók az egyházi hatóság fegyelmeje és az államsegély megvonása között álltak.²⁹ A tankönyveket az egyházmegyei közgyűlés be nem tilthatta, de azok átvizsgálását megkezdte. 1924. január 2-án a nyitrai zsupáni hivatal fegyelmi eljárást indított, és az egyházat belső fegyelmi eljárás indítására kérte, mert az ímelyi tanító tiltott tankönyvekből tanított.³⁰ Az állami és egyházi kiadványokat vegyesen használták. Az iskolákban 1921-től elrendelték a csehszlovák állami címer, a zászló és Masaryk képének egyházi pénzen való beszerzését. Az iskolákat teljesen ki akarták kapcsolni az egyház jogköréből. A szlovák nyelv oktatását a magyar nyelvvel azonos óraszámban tették kötelezővé.³¹ Losoncon arra is volt példa 1921 őszén, hogy rendeletben utasította a tanfelügyelőség a rendőrséget, hogy igyekezzenek megakadályozni a tanköteles gyermekek politikai rendezvényeken való részvételét.³²

Nagyon pontosan megküldték 1921 februárjában az illetékes egyházi szerveknek, hogy mi a lévai tanfelügyelőség elvárása a református iskolákkal szemben. Elrendelték, hogy az évismétlők mely könyvből tanuljanak, mely lapokat rendeljék meg az iskolák; hogy a szlo-

²⁴ Keresztury esperes 101/1923. sz. levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 4. doboz

²⁵ Skolsky inspektorát 1771/923. sz. levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 7. doboz

²⁶ Mokos Kálmán lelkész 24/924. sz. levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 7. doboz

²⁷ Főtiszteletű Püspök Úr! 525/1924. sz. levél. DREL Fond: I.2., 1920-28, 7. doboz

²⁸ A Barsi Református Egyházmegye 1921., 1922., 1923. és 1924. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvei. Összeállította: Akucs Lajos, Léva, 1925. 109.

²⁹ A barsi esperes 88/1920. sz. levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz

³⁰ 385/1924. sz. levél. DREL Fond: I.2., 1920-28, 7. doboz

³¹ A Barsi Református Egyházmegye 1921., 1922., 1923. és 1924. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvei. Összeállította: Akucs Lajos, Léva, 1925. 24.

³² A losonci iskolai inspektor 4198/1921. sz. levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz

vák nyelv tanítása az 1922-es tanévtől mindenütt kötelező lesz. Emellett legyen az iskolának hivatalos pecsétnyomója, legyen kifüggesztve a csehszlovák zászló és az elnök portréja; minden tanító köteles külön vizsgát tenni csehszlovák nyelvből és irodalomból. A saint-germaini béke szerint Ausztria és Magyarország köteles visszaadni a csehszlovánszlovák eltulajdonított pénzt és tárgyakat, melyekről a kimutatást kérik; kimondja, hogy az 1921 januárja után szerzett külföldi oklevelek Csehszlovákiában nem érvényesek és nosztrifikálva nem lesznek.³³

A református iskolák részére a Skolsky Referát, illetve a tanfelügyelőség részéről egy *Vestník* című, szlovák és német nyelven szerkesztett iskolai lap megrendelését tették kötelezővé. Hiába kérte fel 1922. évi 6. határozatában az Egyetemes Konvent losonci gyűlése a teljes hatalmú minisztert arra, hogy a magyar tanítók művelődéséhez anyanyelvükön írott lapot küldjön, ez nem került meghallgatásra.³⁴ Ahol nem rendelték meg az iskolaszékek vagy az egyházak, illetve a már megküldött lapot visszaküldték, ott a tanfelügyelő a tanítótól az államsegélyt elvonatta, sőt a nagyódi lelkész ellen fegyelmi vizsgálat elrendelését is kérte, mert nem az iskolaszéken keresztül, hanem saját maga intézkedett nevezett lap visszaküldésére nézve. Nagy port kavart az érsekkétyi tanítónő, Kósik Ilona ügye, aki ellen a tanfelügyelő szintén vizsgálatot rendelt el, mert március hónapban Érsekkétyen tartózkodása alkalmával a tanítónő iskolájában kifüggesztve találta a magyar címet és a magyar Himnuszt. A tanfelügyelő a pedagógus fizetését beszüntette, és a Skolsky Referát utasítására fegyelmi vizsgálatot is elrendeltek, de azt nem tartották meg. A párkányi főszolgabíró október 3-án a tanítónőt Érsekkétyről karhatalommal eltávolíttatta, mindenével Párkányba vitette, s onnan a Dunán át Magyarországra szállíttatta. A tanítónő húsz éve oktatott az iskolában.³⁵ Természetesen az ügyben fellebbezett az egyház, de azt azzal utasították vissza az Iskolaügyi és Művelődési Minisztériumból, hogy Kósik Ilona viselkedése állami szempontból nem megfelelő, illetve nem is csehszlovák állampolgár.³⁶ A tanítónő 1900 augusztusában tett tanítóképesítő vizsgát.³⁷ 1899. október 23-án Harasztin, 1900 októberében Dunaszentgyörgyön, majd 1902-ben már Érsekkétyen tanított. A tanítói esküt – már gyakorló tanítónőként – 1903-ban tette le a Barsi Református Egyházmegye rendkívüli közgyűlésén. A Csehszlovákiából való kiutasításával az ellene indított fegyelmi eljárás tárgytalan lett, az állását azonnal be kellett tölteni, és minden állami fizetését beszüntették.³⁸ Csak évek múltán írt arról a barsi egyházmegye jegyzőkönyve, hogy a tanítónő elleni eljárás szabálytalan és törvényellenes volt, amit – mint „történelmi emléket” – tudomásul vesznek.³⁹

Tóth István lévai tanítót, mert 1921. október 6-án a templomban a Himnuszt énekelte és orgonával kísérte, a közoktatási minisztérium az állásából felfüggesztette, fizetését leállította, és fegyelmi eljárást indított ellene. A kántortanító egyébként a politikai helyzet miatt nem is énekelte a könyörgés alkalmával a Himnuszt, de a gyülekezet tagjai hangos szóval rontottak rá, hogy legalább orgonán kísérje a nemzeti imádságot. Az egyházmegyei közgyűléshez írt levelének szépsége, hogy elsősorban arra kérte a testületet, járjanak közben annak érdekében, hogy: „*a magyar himnusz, mint templomi ének a református gyülekezetek és énekevezérek által szabadon használtassék*”. Csupán másodízben kérte, hogy szorgalmazzák saját

³³ A lévai tanfelügyelő 351/921. sz. levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 2. doboz

³⁴ Patay püspökhelyettesnek írt lap. DREL Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz

³⁵ A Barsi Református Egyházmegye 1921., 1922., 1923. és 1924. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvei. Összeállította: Akucs Lajos, Léva, 1925. 9.

³⁶ Az iskolai referátus 6635/IA/1923. sz. levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz

³⁷ A Dunamelléki Evangélikus Református Egyházkerület 1901. október 18-dik és következő napjain Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: Szilárdy Áron, Budapest, 1901. 68.

³⁸ Adatok Kósik Ilona ügyéhez. 12./924. sz. levél, DREL Fond: I.2., 1920-28, 6. doboz

³⁹ A Barsi Református Egyházmegye 1925., 1926., 1927., 1928. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyve. Szerk.: Akucs Lajos, egyházmegyei egyházi főjegyző. Kiadta a Barsi Református Egyházmegye, Léva, 1928. 69.

állásába való visszahelyezését.⁴⁰ Szintén Tóth István panaszolta, hogy 1922. január 31-én iskolájában megjelent a helyi, majd a pozsonyi tanfelügyelő, s mivel nem volt kifüggesztve az elnök képe, és a diákok feleletei nem elégitették ki, az iskolai referátus kényszerítette, hogy önmaga kérje nyugdíjaztatását. Később Tóth István kérvényezte Balogh Elemér püspöknél, hogy tanítói véglegesítése ügyében küldjön pártoló levelet a minisztériumba, aki ezt azonban arra hivatkozva utasította vissza, hogy ez az egyház autonómiája ellen való lenne, hiszen a szlovák nyelvi vizsgát letette, diplomáját nosztrifikáltatta, így az államnak kifogása nem lehet.⁴¹ Tóth István korábban hat éven keresztül a Barsi Református Egyházmegye Tanítóegyesületének elnöke, a Lévai Órálló felelős szerkesztője, színelőadások szervezője, a lévai református énekkar alapító karnagya, költő és zeneszerző volt. 1920-ban határozottan kiállt Léván az elbocsátott tanítók mellett a kerület állami és felekezeti iskoláinak általa szervezett és vezetett gyűlésén.⁴² 1925-ben vonult nyugdíjba, és valószínűleg a meghurcolások miatt Komáromba költözött, ahol elfogadta a református egyház kántori állását.

Ruszkay István csízi tanító ügyét az államügyészség a Gömri Református Egyházmegye egyházmegyei bírósága elé utalta, amely felmentette őt. Az állami hivatal szerint 1922-ben a tanítónak az volt a bűne, hogy az évről-évre a tanteremben egyéb egyházi énekek mellett a magyar himnuszt is elénekeltette a gyerekekkel. A tanfelügyelet az 1907. évi XXVII. tc. 22.§ 4. pontját hozta fel, mint államellenes cselekedetet a vád megerősítéseként,⁴³ a tanítót felfüggesztették állásából, és megvonták a fizetését. Az ítélet szerint Ruszkay a jogerőre emelkedés után két évig nem taníthat még ideiglenesen sem, sőt a fegyelmi eljárás költségeit is neki kell megtérítenie, különben végrehajtót küldenek rá.⁴⁴ Slávik zólyomi nagyzsúpán szerint a csízi tanító államellenes cselekedete – a Himnusz énekeltetése – nem csak az ifjúság nevelésére tesz rossz hatást, hanem súlyosbító körülmény, hogy a vizsgán a nyilvánosság is megjelent, így azzal a csehszlovák állam ellen izgatott. A közigazgatási eljárásban az ítélelhozatal előtt sem Ruszkayt, sem annak ügyvédjét, dr. Törköly Józsefet nem hallgatták meg.⁴⁵ Ruszkay 1926. szeptember 17-én fiatalon, a negyvenes éveinek végén hunyt el.

Előfordult, hogy az iskolaügyi hatóságok azzal fordultak az iskolát fenntartó gyülekezethez, hogy az a modern egészségügyi és pedagógiai elveknek megfelelően szerelje fel vagy építse át az iskola épületét. Ilyen felszólítást kapott a perbetei református iskola fenntartója is az Iskolaügyi és Művelődési Minisztériumtól 1923-ban.⁴⁶ Ha ilyen szempontok szerint hármaszszor sem találták megfelelőnek az intézményt tanítás céljára, akkor elvették az iskola-fenntartói jogot, és beszüntették a tanító államsegélyét.⁴⁷ Több helyütt fellelhető a jegyzőkönyvekben, mikor a fenntartó gyülekezetet korholják a padló gyakori olajozása vagy a takarítás hiánya miatt. Kisújfaluról a tanfelügyelői jelentés 1922-ben arról szól, hogy a Mocos tanító házaspár a dolgozatokat nem javítja, az osztálykönyveket nem vezeti, az osztályterem tisztaságával nem törődik.⁴⁸ A Földes Lajos és Takáts Ilona tanítókról szóló, 1923-as tanfelügyelői jelentésben vizsgálatot kezdeményeznek az érintettek ellen, mert az osztálykönyvet nem vezetik, és az írásbeli dolgozatok nem megfelelőek.⁴⁹ Csúzon Kerekes József tanító korára, betegeskedésére és az iskolai felszerelések hiányosságaira hivatkozva záratta be a helyi

⁴⁰ Tóth István 1922. június 18-án írt levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 4. doboz

⁴¹ Méltóságos főtisztelendő konventi elnökség! DREL Fond: I.2., 1920-28, 4. doboz

⁴² Bars, 1920. V. 3., XL. évf. 21. sz., 3.

⁴³ A gömri egyházmegyei bíróság 19-3/1922. sz. jegyzőkönyve. DREL Fond: I.2., 1920-28, 4. doboz

⁴⁴ Dunántúli Protestáns Lap, 1923. VI. 2., 34. évf. 22. sz., 87.

⁴⁵ Prágai Magyar Hírlap, 1923. V. 13., 2. évf. 108. sz., 5.

⁴⁶ Iskolai referátus 12845/I-A/1923. sz. levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz

⁴⁷ Csomár Zoltán. A csehszlovák államkeretben kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története. Ungvár, 1940. 124.

⁴⁸ Lévai tanfelügyelő 34749/I-A/1922. sz. jelentése. DREL Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz

⁴⁹ Iskolai referátus 2549/I.A/1923. sz. levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz

református iskolát a nyitrai tanfelügyelő,⁵⁰ de – mint később kiderült – a legnagyobb hibája az volt 1924 elején Kerekesnek, hogy a magyar állam címerével ellátott pecsétet használta, ami miatt a megyei hivatal illetékese az államellenes cselekedet kivizsgálása idejére felmentette őt hivatalából.⁵¹ Megtörtént, hogy a tanfelügyelőt a jó szándék is vezette, mint Udvardon, ahol az észlelt hiányok felől a perbetei lelkész számolt be az esperesnek. A túl magas iskolai padokat, a segédeszközök hiányát, a tanterem takarításának és a lábtörlők elhelyezésének kérdését tudta orvosolni a lelkész, viszont a tanterem kis ablakainak bővítését, a helyiség térfogatának növelését nem tartotta azonnal megoldhatónak.⁵²

⁵⁰ Gyalókay László 446/923. sz. levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz

⁵¹ Zupny úrad 13726/24. sz. levele. DREL Fond: I.2., 1920-28, 7. doboz

⁵² A perbetei lelkész 2/924. sz. alatti levele a püspöknek. DREL Fond: I.2., 1920-28, 7. doboz